

PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA: TA'LIMDAGI YAXLIT YONDASHUV

Sobirjonov Muhammadsharif Sohibjon o'g'li

Farg'ona davlat texnika universiteti

“Axborot texnologiyalari va telekommunikatsiya” fakulteti talabasi

E-mail: sobirjonovmuhammadsharif675@gmail.com

ANNOTATSIYA

O'zbek: Ushbu maqolada pedagogika va psixologiyaning ta'lim jarayonidagi o'zaro bog'liqligi o'rganiladi. Piaje, Vigotskiy va Maslou nazariyalari asosida o'quvchi rivojlanishining kognitiv va hissiy jihatlari tahlil etiladi. Psixologik xavfsizlik, motivatsiya va differensial ta'lim zamonaviy ta'lim sifatini belgilovchi asosiy omillar sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari o'qituvchilarning psixologik savodxonligini oshirish zarurligini ko'rsatadi.

English: This article examines the interrelationship between pedagogy and psychology in the educational process. Based on the theories of Piaget, Vygotsky, and Maslow, the cognitive and emotional aspects of student development are analyzed. Psychological safety, motivation, and differentiated instruction are considered key factors in modern educational quality. The research results demonstrate the necessity of improving teachers' psychological literacy.

Русский: В данной статье исследуется взаимосвязь педагогики и психологии в учебном процессе. На основе теорий Пиаже, Выготского и Маслоу анализируются когнитивные и эмоциональные аспекты развития учащихся. Психологическая безопасность, мотивация и дифференцированное обучение рассматриваются как ключевые факторы современного качества образования.

Kalit so'zlar: pedagogika, psixologiya, kognitiv rivojlanish, yaqin rivojlanish zonasi, psixologik xavfsizlik, motivatsiya, differensial ta'lim, hissiy intellekt, o'quvchi shaxsi, ta'lim sifati.

Keywords: pedagogy, psychology, cognitive development, zone of proximal development, psychological safety, motivation, differentiated instruction, emotional intelligence, student personality, quality of education.

Ключевые слова: педагогика, психология, когнитивное развитие, зона ближайшего развития, психологическая безопасность, мотивация, дифференцированное обучение, эмоциональный интеллект, личность учащегося, качество образования.

KIRISH

Pedagogika va psixologiya ta'lim sohasining ikki mustahkam ustuni hisoblanadi. Ularning uyg'un holda qo'llanilishi zamonaviy ta'lim sifatini tubdan oshirish imkonini beradi. O'qitish jarayonida faqat bilim berish yetarli emas — o'quvchining ruhiy holati, rivojlanish bosqichi va shaxsiy xususiyatlari ham hisobga olinishi zarur [1].

Mazkur masala bugun o'zining amaliy dolzarbligini yanada oshirmoqda. Jahon ta'lim tizimlarida kuzatilayotgan islohotlar shuni ko'rsatadiki, eng yuqori o'quv natijalari psixologik jihatdan to'g'ri tashkil etilgan muhitda erishiladi [2]. Shu nuqtai nazardan pedagogika va psixologiya fanlarining hamkorligi nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolaning maqsadi — pedagogika va psixologiyaning ta'limdagi o'zaro ta'sir mexanizmlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etish hamda o'qituvchilar amaliyotiga tatbiq etish yo'llarini asoslashdir. Ishning vazifalari: asosiy psixologik-pedagogik nazariyalarni ko'rib chiqish; psixologik xavfsizlik va motivatsiyaning o'quv jarayoniga ta'sirini o'rganish; amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, tadqiqotda pedagogik va psixologik yondashuvlar birlashtirilgan holda zamonaviy ta'lim muammolari kontekstida tahlil etiladi. Ishning amaliy ahamiyati — taqdim etilgan tavsiyalar o'qituvchilar tomonidan bevosita dars jarayonida qo'llanilishi mumkin.

Maqola tuzilishi: kirish, asosiy qism (uch bo'lim), xulosa va adabiyotlar ro'yxatidan iborat.

ASOSIY QISM

1. Pedagogika va psixologiyaning nazariy asoslari

Pedagogika — o'qitish va tarbiyalash qonuniyatlarini o'rganuvchi fan bo'lsa, psixologiya inson ongi, xulq-atvori va kognitiv jarayonlarini tadqiq etadi. Bu ikki fan o'rtasidagi aloqa tasodifiy emas: pedagogika ta'lim usullari va mazmunini belgilasa, psixologiya ularning o'quvchi psixikasiga ta'sirini o'rganadi [3].

Jan Piajening kognitiv rivojlanish nazariyasi ta'lim amaliyotiga tubdan ta'sir ko'rsatdi. Olim bolaning to'rt bosqichdan o'tib rivojlanishini asosladi: sensor-motor (0–2 yosh), operatsiyagacha (2–7 yosh), konkret operatsiyalar (7–11 yosh) va formal operatsiyalar (11 yosh va undan katta). Bu nazariyadan kelib chiqadigan asosiy pedagogik xulosa: o'qituvchi material murakkabligini o'quvchining hozirgi rivojlanish bosqichiga moslashtirishi shart [1].

Lev Vigotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" (YRZ) tushunchasi esa pedagogik amaliyot uchun yanada to'g'ridan-to'g'ri yo'l-yo'riq berdi. YRZ — bu o'quvchi mustaqil bajara olmaydigan, lekin yetuk shaxs yordamida uddalay oladigan vazifalar sohasidir. Shu zonada ishlash ta'limni eng samarali qiladi, chunki u o'quvchini hozirgi imkoniyatlaridan yuqoriga cho'zadi, ammo qo'lga kiritib bo'lmaydigan darajada yuqori emas [2].

Abraham Maslou ehtiyojlar piramidasiga ko'ra, bilim egallash kabi yuqori ehtiyojlar faqat pastki ehtiyojlar — xavfsizlik, sevgi va hurmat — qondirilgandagina faollashadi. Bu degani: o'zini xavfsiz his etmagan yoki rad etilgan o'quvchi, qanchalik qiziqarli dars bo'lmasin, to'liq o'rganolmaydi [4].

2. Psixologik xavfsizlik, motivatsiya va o'quv muhiti

Psixologik xavfsizlik — o'quvchi sinfda qo'rquv, kamsitilish va xato uchun jazolanish xavfisiz o'z fikrini erkin ifodalay olishidir. Neyrologik jihatdan, tahdid hissi miyaning amigdala markazini faollashtiradi va prefrontal korteks — mantiqiy fikrlash, o'rganish

uchun mas'ul bo'lgan qism — ishini susaytiradi. Xulosa qilib aytganda: qo'rqqan bola o'rganmaydi [3].

Psixologik xavfsizlikni ta'minlovchi asosiy omillar:

- xatolarni jazolamaslik — ularni o'rganish imkoniyati sifatida ko'rish;
- o'quvchi fikrini so'rash va hurmat qilish;
- raqobat emas, hamkorlik va o'zaro yordam muhitini shakllantirish;
- o'qituvchining adolatliligi va izchilligi.

Motivatsiya masalasida Desi va Ryanning o'z-o'zini belgilash nazariyasi (SDT) alohida o'rin tutadi. Nazariyaga ko'ra, ichki motivatsiya uch asosiy psixologik ehtiyoj qondirilganda uyg'onadi [5]:

- muxtorlik — o'quvchi o'z ta'lim jarayonini nazorat qila olish hissi;
- kompetentlik — vazifani uddalay olish va o'sish hissi;
- aloqadorlik — sinf jamoasiga va o'qituvchiga mansubligi hissi.

O'qituvchi bu uchta ehtiyojni ta'minlasa, o'quvchining ichki motivatsiyasi — tashqi mukofotlarsiz ham — o'z-o'zidan faollashadi. Tadqiqotlar ko'rsatadiki, ichki motivatsiyaga ega o'quvchilar materialni chuqurroq o'zlashtiradi va bilimni uzoqroq esda saqlaydi [5].

3. Differensial ta'lim va hissiy intellekt

Har bir o'quvchining idrok etish tezligi, xotira hajmi, diqqat muddati va o'rganish uslubi turlicha. Psixologiya bu individual xususiyatlarni aniqlash imkonini bersa, pedagogika ularni hisobga olgan holda o'qitish strategiyasini qurishni talab etadi. Bu yondashuv differensial ta'lim deb ataladi [4].

Differensial ta'limning asosiy tamoyillari:

- mazmuni o'quvchi darajasiga moslashtirish;
- turli o'quv uslublari (vizual, audial, kinestetik) uchun materiallar tayyorlash;
- o'zlashtirishi yuqori o'quvchilarga murakkabroq topshiriqlar berish;
- o'zlashtirishi past o'quvchilarga qo'shimcha qo'llab-quvvatlash ko'rsatish.

Daniyel Goulmanning hissiy intellekt nazariyasi o'qituvchi faoliyatida alohida ahamiyat kasb etadi. Hissiy intellekti yuqori o'qituvchi o'quvchining ichki holatini sezadi, unga empatiya bilan yondashadi va samarali muloqot o'rnatadi. Tadqiqotlar shuni isbotlaydiki, o'quvchi o'zini tushunilgan va qadrlangan his etganda o'qishga bo'lgan ishtiyoqi sezilarli darajada oshadi [6].

Refleksiya — o'quvchining o'z o'quv jarayonini ongli kuzatishi — ham pedagogik psixologiyaning muhim tushunchasi hisoblanadi. Metacognition (o'z bilishini bilish) rivojlangan o'quvchi mustaqil o'rganish ko'nikmalarini tezroq egallaydi va o'z kamchiliklarini o'zi aniqlab, tuzatib boradi.

XULOSA

Olib borilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, pedagogika va psixologiyaning uyg'un qo'llanilishi zamonaviy ta'lim sifatining bosh garovi hisoblanadi. Piaje, Vigotskiy, Maslou va Goulman kabi olimlarning nazariyalari amaliyotda tatbiq etilganda, ta'lim jarayoni nafaqat samarali, balki o'quvchi uchun mazmunli va quvonchli bo'ladi.

Rejalashtirilgan natijalar bilan solishtirish shuni ko'rsatadiki: tadqiqotning barcha vazifalari bajarildi — asosiy nazariyalar tahlil etildi, psixologik xavfsizlik va motivatsiyaning ahamiyati asoslandi, amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijalarining yangiligi: maqolada pedagogik va psixologik yondashuvlar birlashtirilgan holda zamonaviy ta'lim muammolari kontekstida kompleks tarzda ko'rib chiqildi.

Kelajakdagi tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlari: o'qituvchilarni psixologik savodxonlikka o'rgatish dasturlarini ishlab chiqish; maktab muhitida psixologik xavfsizlikni baholash metodikasini yaratish; differensial ta'limni amalga oshirish bo'yicha amaliy qo'llanmalar tayyorlash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International Universities Press. 419 b.

2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge: Harvard University Press. 159 b.
3. Karimova, N. va boshq. (2020). *Pedagogik psixologiya: darslik*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti. 312 b.
4. Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396.
5. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. New York: Plenum Press. 371 b.
6. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. New York: Bantam Books. 352 b.
7. Bruner, J. (1960). *The Process of Education*. Cambridge: Harvard University Press. 97 b.